

Sprawozdanie z dozoru elektronicznego jako sposobu kontroli wobec skazanych. Doświadczenia resocjalizacyjne Sądu Okręgowego w Tarnobrzegu

Pojęcie kurator dla osób dorosłych w polskim ustawodawstwie pojawiło się po raz pierwszy w 1957 r., w związku ze zmianą przepisów regulujących warunkowe przedterminowe zwolnienie (uchylono art. 65-68 k.k. z 1932 r.¹, wprowadzając nową ustawę z 29 maja 1957 r. o warunkowym zwolnieniu osób odbywających karę pozbawienia wolności)². Następne rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 24.06.1961 r.³ oraz z 07.07.1961 r.⁴ rozwinęły instytucję kuratora sądowego poprzez wprowadzenie nadzoru, tj. poręczeń instytucji lub organizacji społecznej. Przełomem okazało się jednak rozporządzenie z 03.03.1965 r. w sprawie dozoru ochronnego nad osobami, którym wykonanie kary pozbawienia wolności warunkowo zawieszono⁵. Dokument ten powoływał przy sądach wojewódzkich kuratorów społecznych, jak i kuratorów zawodowych sprawujących dozór nad warunkowo przedterminowo zwolnionymi⁶.

Początkowy okres (do 1965 r.) funkcjonowania kurateli dla dorosłych charakteryzował się społecznym modelem wykonywania powierzonych dozorów. W latach następnych system ten zmodyfikował się, ewoluując ku kurateli mieszanej, tj. społeczno-zawodowej.

Znacząca poprawa regulacji prawnej, dotyczącej sądowych kuratorów zawodowych, nastąpiła dzięki art. 101 pkt. 2 ustawy z 26.10.1982 roku⁷ o postępowaniu w sprawach nieletnich, gdzie znowelizowano rozporządzenie Prezydenta RP z 06.02.1928 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych. Rozporządzenie wskazywało, iż przy sądach działają kuratorzy (kuratorzy rodzinni i kuratorzy dla dorosłych), którzy pełnią swoje obowiązki albo zawodowo (kuratorzy zawodowi) lub w ramach funkcji społecznych (kuratorzy społeczni). Akt ten wszedł w życie 13.05.1983 r., podnosząc rangę kuratorów sądowych przez nadanie statutu ustawowego.

Jeszcze bardziej prestiż zawodu kuratora wzrósł na mocy ustawy z 20.06.1985 r., tj. Prawo o ustroju sądów powszechnych⁸, obowiązującej od 01.09.1985 r. W dziale piątym tej ustawy zostały określone precyzyjne zasady pracy kuratorów sądowych, zgodnie z art. 120 §1: „(...) w sądach działają kuratorzy sądowi (kuratorzy rodzinni i kuratorzy dla dorosłych), którzy wykonują czynności o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym i profilaktycznym oraz inne czynności określone w przepisach szczególnych”. Regulacja ta obowiązywała do 30.09.2001 roku.

Kuratela sądowa swój postępowanie reformom podejmowanym w latach 90. XX wieku w Ministerstwie Sprawiedliwości. Ustalono wówczas, iż nadzór kuratora po-

¹ Por. J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938.

² Jedn. tekst: DzU z 1961 r., nr 61, poz. 321, cyt. za: T. Jedynak, K. Stasiak, *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2008, s. 197.

³ DzU nr 34, poz. 173.

⁴ DzU nr 34, poz. 174.

⁵ DzU nr 12, poz. 80.

⁶ K. Gromek, *Kuratorzy sądowi. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 22-23; DzU nr 12, poz. 80; por. S. Walczak, *Prawo penitencjarne. Zarys systemu*, Warszawa 1972, s. 417.

⁷ Jedn. tekst: DzU z 2002 r., nr 11, poz. 109 z późn. zm.

⁸ Jedn. tekst: DzU z 1994 r., nr 7, poz. 25 z późn. zm.

winien się mieścić w liczbie 20-25 w pionie rodzinnym oraz 35-40 dozorów w pionie karnym. Wskazano także na możliwość utrzymania kuratorów społecznych przy ich średnim obciążeniu od 5-10 spraw. W tym okresie powstał specjalny Zespół do spraw Reformy Kurateli Sądowej, pod przewodnictwem dr Katarzyny Sawickiej, który w lutym 1996 roku zakończył swoje prace, przedstawiając raport⁹. Obejmował on najistotniejsze sprawy związane ze wskazaniem roli kuratora zawodowego w strukturze organizacyjnej sądu, określeniem kompetencji kuratora oraz przedstawieniem modelu edukacji kuratorów zawodowych¹⁰.

Dalsze plany modernizacji objęły kuratelę dla dorosłych, w ramach powołanej komisji pod przewodnictwem prof. dr hab. Andrzeja Baładynowicza, który nakreślił całościową reformę kurateli dla dorosłych¹¹.

W konsekwencji, resort sprawiedliwości postanowił zmienić model kurateli sądowej ze społeczno-zawodowej na zawodowo-społeczną, poprzez właściwy sposób szkoleń kuratorów zawodowych. Szczególną wagę zaczęto pokładać w sukcesywnej etatyżacji oraz właściwej formie szkoleń warsztatowych, narad i konferencji podnoszących poziom wiedzy kuratorów zawodowych. Przełomem okazała się ustawa z 27.07.2001 r.¹², którą Sejm RP przyjął jako pierwszą w historii ustawę o kuratorach. Dała ona podstawy prawne dla wykonywania czynności kuratorskich. Ustawa ta składa się z 8 rozdziałów: I. Przepisy ogólne; II. Kuratorzy zawodowi; III. Organizacja kuratorskiej służby sądowej; IV. Samorząd kuratorski; V. Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna kuratorów zawodowych; VI. Aplikanci kuratorscy; VII. Kuratorzy społeczni; VIII. Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy przejściowe i końcowe.

Współcześnie funkcjonują i współistnieją w systemach kurateli poszczególnych krajów różne modele, w których przeważają działania:

- terapeutyczne;
- wychowawczo-resocjalizacyjne;
- kontrolne¹³.

Autorzy niniejszego tekstu poruszają problematykę dozoru elektronicznego jako sposobu kontroli wobec osób skazanych. Zaprezentują doświadczenia resocjalizacyjne Sądu Okręgowego w Tarnobrzegu.

Dozór w polskim ustawodawstwie karnym zajmuje ważne miejsce, jako środek związany z poddaniem sprawcy czynu karalnego próbie, wykonywanej przez kuratora sądowego. Dozór orzeka sąd na podstawie obowiązujących przepisów Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego, Kodeksu karnego skarbowego.

Dozór, według *Słownika języka polskiego*, oznacza „opiekę wyznaczoną nad kimś lub czymś, mającą na celu dopilnowanie wykonania czegoś lub zapobieżenia czemuś, strzeżenie, pilnowanie, doglądanie”¹⁴. Zaś w ujęciu prawa karnego ciekawą interpretację zaprezentował W. Świda: „(...) dozór nie jest zwykłym środkiem administracyjnym,

⁹ K. Gromek, *Kuratorzy*, s. 34.

¹⁰ L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*, Warszawa 2001, s. 268, 280-282.

¹¹ A. Baładynowicz, *Raport Komisji powołanej do opracowania systemu sądowej kurateli dla dorosłych*, Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego, 1996, nr 5, s. 22-25, cyt. za K. Gromek, *Kuratorzy*, s. 35.

¹² Ustawa z 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (DzU z 12 września 2001 r., nr 98, poz. 1071; zm. DzU z 2001 r., nr 154, poz. 1787; DzU z 2002 r., nr 153, poz. 1271; nr 213, poz. 1802; DzU z 2003 r., nr 228, poz. 2256).

¹³ K. Gromek, *Kuratorzy*, s. 12-13.

¹⁴ T. Jedynek, K. Stasiak, *Zarys*, s. 205.

który skazany miałby odczuwać jako dolegliwość, lecz jako środek służący roztoczeniu pieczy nad życiem skazanego i ułatwieniu mu pomyślnego przebiegu próby (...)”¹⁵.

Omawiając dozór elektroniczny jako sposób kontroli wobec skazanych, należy nadmienić, iż funkcjonują następujące rodzaje dozorów w polskim systemie prawnym:

- dozór przy warunkowym zawieszeniu kary pozbawienia wolności;
- dozór przy warunkowym zwolnieniu z odbycia reszty kary pozbawienia wolności;
- dozór przy karze ograniczenia wolności;
- dozór przy warunkowym umorzeniu postępowania karnego;
- dozór w związku z wykonaniem leczniczych środków zabezpieczających;
- dozór na wniosek skazanego;
- udział sądowego kuratora zawodowego w wykonaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego.

Dozór elektroniczny ma szerokie zastosowanie w wielu krajach Unii Europejskiej i USA¹⁶ i cechuje go wiele zalet, do których zalicza się przede wszystkim: kara pozbawienia wolności wykonywana jest poza zakładem karnym, dzięki czemu skazany nie musi tracić pracy, osłabiać kontaktów rodzinnych, zaś sama readaptacja społeczna jest szybsza i efektywna.

Należy podkreślić, iż ważnym momentem systemu dozoru elektronicznego (dalej SDE) było uchwalenie przez Sejm 7 września 2007 r. Ustawy o wykonaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (dalej u.d.e.)¹⁷. Została ona uchwalona na 5 lat i weszła w życie 1 lipca 2008 roku.

SDE jest sposobem kontroli skazanego przebywającego poza zakładem karnym za pomocą specjalnych urządzeń monitorujących. Zalicza się do nich:

- nadajnik (urządzenie noszone na ręce lub nodze skazanego, wysyłające sygnał do urządzenia monitorującego);
- elektroniczne urządzenie monitorujące (stacjonarne urządzenie monitorujące umieszczone w miejscu stałego miejsca zamieszkania skazanego lub ewentualnie wyznaczonego przez sąd; przenośne urządzenie monitorujące ma swoje zastosowanie w przypadku stwierdzenia, czy skazany przestrzega prawa w przypadku zakazu zbliżania się do osoby poszkodowanej lub stwierdzenia, czy skazany stosuje się do przestrzegania prawa w przypadku przebywania w miejscach zakazanych przez sąd, tzw. zakaz stadionowy);
- centrala monitorowania (centrum komputerowe wyposażone w urządzenia do przetwarzania danych osobowych)¹⁸.

Skazany składa wnioski, w przypadku zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, do sądu penitencjarnego w okręgu, w którym kara jest wykonywana lub ma być wykonywana. Jednakże, skazany musi złożyć wniosek na piśmie z uzasadnieniem i przedstawić przesłanki formalne (wniosek może złożyć sam skazany, jego obrońca, prokurator, kurator zawodowy, dyrektor zakładu karnego)¹⁹.

Jednym z ważniejszych aspektów prawnych SDE jest fakt, iż systemem może być objęty skazany, który:

¹⁵ W. Świda, *Prawo karne*, Warszawa 1989, s. 305, cyt za T. Jedynak, K. Stasiak, *Zarys*, s. 205.

¹⁶ Zob. P. Moczydłowski, *Przestępca na uwięzi. Elektroniczny monitoring sprawców przestępstw*, Warszawa 2006.

¹⁷ DzU nr 191, poz. 1366.

¹⁸ T. Jedynak, K. Stasiak, *Zarys*, s. 273.

¹⁹ Art. 6 ust. 1 lub 2 u.d.e. – DzU nr 191, poz. 1366.

- ma odbyć karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą 6 miesięcy;
- odbywa karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą roku, jeżeli czas pozostały do odbycia tej kary nie przekracza 6 miesięcy²⁰.

Sąd penitencjarny w ciągu 7 dni od daty wpływu wniosku wydaje postanowienie, wysłuchując skazanego, ewentualnie jego obrońcy lub sądowego kuratora zawodowego, przedstawiciela zakładu karnego, jeśli wcześniej taki składali wniosek. W postanowieniu tym określa się:

- „(...)1. Miejsce, czas, rodzaj lub sposób wykonania nałożonych obowiązków.
2. Wyznacza termin i określa sposób zgłoszenia przez skazanego upoważnionemu podmiotowi dozoru gotowość do umieszczenia stacjonarnego urządzenia monitorującego i założenia nadajnika.
3. Określa koszty postępowania wykonawczego związanego z wykonaniem kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego oraz termin ich uiszczenia (...)”²¹.

SDE nakłada na kuratora obowiązki, które polegają na czynnościach związanych z kontrolowaniem skazanego i organizowaniem jego życia w nowych alternatywnych warunkach resocjalizacyjnych. Kurator sądowy podejmuje wobec osoby dozorowanej w SDE podstawowe zasady wychowania resocjalizacyjnego według Cz. Czapowa, tj.: zasadę reedukacji i wszechstronnego rozwoju osobowości, zasadę wszechstronnej i perspektywicznej opieki, zasadę wymagań, zasadę akceptacji, zasadę respektowania²².

Skazany poddany pod SDE zobowiązany jest w szczególności do:

- „(...) 1) pozostawiania we wskazanym przez sąd penitencjarny miejscu w wyznaczonym czasie, chyba że przepisy stanowią inaczej;
- 2) udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary w systemie dozoru elektronicznego i wykonania nałożonych na niego obowiązków, a zwłaszcza kontaktowania się z sądowym kuratorem zawodowym;
- 3) noszenia nadajnika;
- 4) dbania o powierzzone mu stacjonarne urządzenia monitorujące i nadajnik, a zwłaszcza ich ochronę przed utratą, zniszczeniem, uszkodzeniem lub uczynieniem niezdolnym do użytku;
- 5) poddania się czynnościom kontrolnym upoważnionego podmiotu dozoru mającego na celu sprawdzenie prawidłowości funkcjonowania stacjonarnego urządzenia monitorującego i nadajnika;
- 6) odbierania połączeń telefonicznych przychodzących do stacjonarnego urządzenia monitorującego;
- 7) uiszczenia w określonym terminie równowartości kosztów postępowania wykonawczego związanego z wykonaniem kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (...)”²³.

SDE jest najbardziej efektywny wówczas, jeśli skazany odbył w całości orzeczoną karę pozbawienia wolności bez uchylenia tego zezwolenia z przyczyn następujących: naruszył porządek prawny (popełnił przestępstwo, przestępstwo skarbowe, uchylił się od obowiązków, orzeczonego środka karnego)²⁴.

²⁰ T. Jedynak, K. Stasiak, *Zarys*, s. 274.

²¹ Tamże.

²² C. Czapów, *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*, Warszawa 1978, s. 11-13.

²³ T. Jedynak, K. Stasiak, *Zarys*, s. 277.

²⁴ Tamże, s. 283-284.

Zatarcie skazania w SDE następuje z mocy prawa z upływem 10 lat od zakończenia tego systemu. Jednakże, sąd może, na wniosek skazanego, zarządzić zatarcie skazania po 1 roku, pod warunkiem, iż osoba poddana SDE przestrzegала porządku prawnego.

Doświadczenia Sądu Okręgowego w Tarnobrzegu w zakresie SDE od 1 stycznia do 31 lipca 2011 r. obejmują następujące fakty i dane²⁵:

1. Wpłynęło 60 wniosków o udzielenie zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w SDE.
2. Udzielono zezwolenia na odbycie kary w SDE 30 skazanym.
3. Wydano zarządzenia o pozostawieniu wniosku bez rozpoznania, z uwagi na brak warunków technicznych, 9 skazanym.
4. Umorzono postępowanie w 2 sprawach z powodu:
 - cofnięcia wniosku;
 - odbycia kary w całości.
5. Uznano za bezskuteczny 1 wniosek skazanego, z uwagi na braki formalne.
6. Odmówiono udzielenia zezwolenia na odbycie kary w SDE 1 osobie.
7. Przesłano według właściwości 2 wnioski.
8. Załatwiono w inny sposób 1 sprawę, tj. połączenie spraw.
9. Dozorów aktywnych obecnie jest 12, w tym: 2 kobiety, 10 mężczyzn.
10. Zakończono dozór w SDE w 10 sprawach z powodu:
 - ukończenia odbywania kary pozbawienia wolności w SDE;
 - uchylenia 2 osobom zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w SDE.
11. Podział dozorowanych ze względu na miejsce zamieszkania: miasto (14 skazanych), wieś (8 skazanych).
12. Liczbę dozorów w systemie SDE (22 dozory), co stanowi 14,4% względem dozorów zwykłych.
13. Wpłynęły 153 dozory zwykle w okręgu tarnobrzesckim.
14. Kuratorzy dozorują skazanych opierając się na monitorowaniu ich w systemie EXIGO.
15. W przypadku naruszenia zasad odbywania kary w SDE, wzywają na rozmowy ostrzegawcze, pouczają telefonicznie lub udają się do miejsca zamieszkania skazanego.

Ponadto, warto zapoznać się z analizą, jaką przeprowadziło Ministerstwo Sprawiedliwości – Departament Wykonania Orzeczeń i Probacji z I półroczu 2011 roku²⁶.

SDE realizowany jest obecnie w apelacji: warszawskiej, krakowskiej, lubelskiej, białostockiej, poznańskiej, gdańskiej, rzeszowskiej oraz częściowo w łódzkiej (obszar działania SO w Płocku i Łodzi). W 2010 roku karę w SDE odbywało łącznie 597 skazanych, jakkolwiek 182 zakończyło jej odbywanie. Już 31 marca 2011 r. odbywało karę 918 skazanych, 31 maja 2011 r. – 1238 skazanych, zaś 31 lipca – 1414 skazanych.

Należy stwierdzić, iż SDE obejmuje coraz większą liczbę wniosków, jako że system ten jest o wiele tańszy niż tradycyjny system ograniczenia wolności na terenie zakładu karnego. Na koniec I półroczu 2011 r. wpłynęły 6103 wnioski o udzielenie zezwolenia

²⁵ Informacje własne Sądu Okręgowego w Tarnobrzegu.

²⁶ Ministerstwo Sprawiedliwości – Departament Wykonania Orzeczeń i Probacji sygn. DWOiP-I-5301-21/11 z 23.08.2011 r., s. 1-5.

na odbycie kary w systemie SDE. Nierozpoznanych wniosków było 986. Podmiotami, które składały wnioski w SDE byli: skazany lub obrońca – 5727, dyrektor zakładu karnego – 338, sądowy kurator zawodowy – 22, prokurator – 0, inne podmioty lub osoby – 16.

Wśród rozpoznanych wniosków w I półroczu 2011 r., uwzględniono ich 1601, nie uwzględniono, czyli nie zastosowano SDE, 2020 spraw,

- w tym z uwagi na niedopełnienie braków formalnych w terminie – 216;
- z uwagi na brak warunków technicznych – 611;
- umorzono postępowanie – 700.

Wobec 60 skazanych nałożono obowiązek powstrzymywania się od przebywania w określonych miejscach.

Liczba skazanych odbywających karę w SDE w poszczególnych apelacjach wynosiła:

- białostocka – 233;
- gdańska – 177;
- krakowska – 101;
- lubelska – 208;
- łódzka – 261;
- poznańska – 208;
- rzeszowska – 49;
- warszawska – 110.

Liczba skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w SDE w poszczególnych okręgach na 30.06.2011 r. wynosiła w SO:

- Poznań – 164;
- Płock – 141;
- Łódź – 120;
- Lublin – 97;
- Olsztyn – 87;
- Białystok – 80.

W I półroczu 2011 r. największa liczba wniosków o zastosowanie SDE wpłynęła do Sądu Okręgowego w:

- Poznaniu – 886;
- Łodzi – 552;
- Gdańsku – 454;
- Olsztynie – 414;
- Płocku – 315;
- dla Warszawy – 272;

Należy podkreślić, iż wnioski wpłynęły i są rozpatrywane także w tych apelacjach, gdzie SDE jeszcze nie funkcjonuje (apelacja szczecińska, wrocławska, katowicka, częściowo łódzka).

W ramach podsumowania należy zauważyć, iż SDE realizowany jest zgodnie z harmonogramem i wdrażany etapowo w kolejnych apelacjach. Można zauważyć wzrost i zapotrzebowanie na rozbudowanie SDE w kolejnych sądach okręgowych. Pomimo niskich kosztów SDE, w stosunku do tradycyjnych dozorów, wymaga jednak przeniesienia części sędziów i pracowników administracji do wydziałów penitencjarnych z innych wydziałów sądów okręgowych.

BIBLIOGRAFIA

- Ustawa z 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (DzU z 12 września 2001 r., nr 98, poz. 1071; zm. DzU z 2001 r., nr 154, poz. 1787; DzU z 2002 r., nr 153, poz. 1271; nr 213, poz. 1802; DzU z 2003 r., nr 228, poz. 2256).
- Ministerstwo Sprawiedliwości – Departament Wykonania Orzeczeń i Probacji sygn. DWOiP-I-5301-21/11 z 23.08.2011 r.
- Bałandynowicz A., *Raport Komisji powołanej do opracowania systemu sądowej kurateli dla dorosłych*, Biuletyn Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego, 1996, nr 5.
- Czapów C., *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*, Warszawa 1978.
- Gromek K., *Kuratorzy sądowi. Komentarz*, Warszawa 2005.
- Jedynak T., Stasiak K., *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, Warszawa 2008.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938.
- Moczydłowski P., *Przestępca na uwięzi. Elektroniczny monitoring sprawców przestępstw*, Warszawa 2006.
- Pytka L., *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*, Warszawa 2001.
- Świda W., *Prawo karne*, Warszawa 1989.
- Walczak S., *Prawo penitencjarne. Zarys systemu*, Warszawa 1972.